

BİBLİYOGRAFYA

SALVATORE BONO, *Storiografia e fonti occidentali sulla Libia (1510-1911)*, Roma 1982, 142 Sayfa. Fiyatı yazılı değil. Trablusgarp'daki İtalyan Kültür Enstitüsünün Yayını 2. Yayınevi: "L'Erma" di Bretschneider, Roma.

Perugia Üniveritesi'nde Asya-Afrika Tarihi profesörü olan Prof. Salvatore Bono, araştırmalarını Akdenizin belli başlı konuları üzerinde toplamıştır. Türk tarihi için önemli konulardan birisi olan Libya üzerinde de çalışan müellif, şimdi bu ülke tarihi araştırmaları ve batılı kaynakları üzerinde bir kılavuz yayınlamış bulunuyor. Mağrib diye isimlendirdiğimiz Kuzey Afrika'nın İtalya yarımadası ile olan ilişkisi eski çağlara dek uzanmaktadır. İslamiyetin buralarda yayılmasından sonra Sicilya adasında ve İtalya'nın bazı kıyı bölgelerinde etkili olan Arap uygarlığı¹, ilişkilerin daha yeni boyutlar kazanmasına yol açmış, nüfus artışı ve diğer toplumsal etkiler konulara yenilikler kazandırmıştır. Bu konular arasında tutsak tecimi, mal alışverişi, kıymetli madenlerin ve işlenmiş malların süratle el değiştirmesi çoğu zaman ele alınmış ve bu ilişkileri başaran denizcilerle tüccarların faaliyetleri de çoğu araştırmacılara konu olmuştur. Bunun nedeni, her ülkenin belgeliğinin muhakkak bu konu ile dolu olmasıdır. Prof. S. Bono da uygarlığın beşiği sayılan Akdeniz'deki korsanlık faaliyeti üzerinde yıllardan beri çalışmaktadır². İtalyan belgelikleri üzerinde uzun süreden beri çalışan müellif, Libya üzerindeki araştırmalarını iletirken, ilk ürünlerinden birisini bir kaynakça olarak ortaya koymuştur. Kuru bir isim yığını yerine, araştırma konularına göre bir derleme yapan Prof. Bono, kitabı dört kısma ayırmıştır: "Çağdaş Libya hakkında 1510-1911 yılları arasında kapsayan tarih araştırmaları" bölümünde, Laurent-Charles Féraud, Costanza Bergna, Ettore Rossi gibi çağdaş araştırmacılara yer verilmiştir. Müteveffa Ettore Rossi, Libya üzerinde çalışırken, Türk kaynaklarını italyancaya kazandırmıştı³. Ölümünden sonra yayınlanan *Storia di Tripoli e della Tripolitana* (Trablusgarp Tarihi), arapçaya da çevrilmiştir (S. 18 n. 53). Türk tarihi ile ilgili

¹ Sicilya'daki islam uygarlığı Michele Amari (1806-1889) den sonra, güzel bir gelenek olarak devam ettirilmiştir. Onun *Storia dei Musulmani di Sicilia* (Sicilya müslümanları tarihi) adlı eseri 3 cild olarak 1854-1872 yılları arasında yayınlanmış, ikinci baskısı da Carlo Alfonso Nallino tarafından genişletilerek 1933-1939 yılları arasında Catania'da yayınlanmıştır. İtalya'daki islam tarihi araştırmaları için şu kitap çok yararlıdır: Francesco Gabrieli, *La storiografia arabo-islamica in Italia*, Napoli 1975. Umberto Rizzitano, "Gli studi di storia araba", şu kitabın içinde: *Gli studi sul Vicino Oriente in Italia dal 1921 al 1970*, Roma 1971, s. 27-67. Aynı yazar, "L'Età arabo islamica", şu kitabın içinde: *La Sicilia nella storiografia dell'ultimo trentennio*, Mazara 1978, S. 45-60. İtalyanın diğer kesimlerindeki islam etkisini ilgilendiren görkemli bir kitap: Francesco Gabrieli-Umberto Scerrato, *Gli Arabi in Italia*-Milano 1979. Satışa verilmeyip Credito Italiano bankası tarafından sınırlı sayıda dağıtılan bu kitaba başka kişiler de katkıda bulunmuştur.

² Salvatore Bono, *I corsari barbareschi*, Torino. A. Tenenti, *Venezia e i corsari*, Bari 1961. İngilizcesi, *Piracy and the decline of Venice*, Berkeley 1967.

³ Ettore Rossi için bk. F. Gabrieli, "Il ricordo di Ettore rossi" *Oriente Moderno* XXV (1955) S. 409-418, ve n. 1 deki kitabının S. 90-92.

olanlar muhtelif dergilerde tanıtma yazıları kaleme aldılar. Müellif bu kitabı bir çok yönleriyle tamamlamaktadır. Libya tarihinin bizim bakımımızdan önemi XVI. yüzyılın ortalarında başlamaktadır. Aynı bir paragraf ayıran Prof. Bono (S. 27-30), Murad Ağa ve Turgut Reis hakkındaki araştırmaları tahlilden sonra, 1711 yılına değin süren "Paşalar ve Dayılar" dönemini kitabına almıştır (S. 30-35). 1711 yılından 1835 yılına dek süren Karamanlılar dönemi (S. 35-39), en çok işlenen konulardan birisidir. Bu sülâlenin Avrupa ülkeleri ile ilişkiler kurmasının büyük rolü vardır. Akdeniz teciminin canlandığı bir dönemde, Afrika'nın iç taraflarına etki arttığı için bu yörenin değeri daha da çoğalmıştı. Bundan dolayı bu konuya özel sayfalar ayrılmıştır (S. 50-52). Araya giren diğer sayfalarda Avrupa ülkeleriyle 18. yüzyılda yapılan anlaşmaların (S. 40-43) ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Libya ile olan ilişkilerine (S. 43-45) dair eserlerin listesi verilmiştir. Bu son üç bölüm Türk tarihçileri tarafından da ele alınmıştır⁴.

Avrupa kitaplıklarında araştırmalarını devamlı sürdüren Prof. Bono, "Kaynakça ve nadir bulunan basılı metinler" kısmında (S. 61-76), Afrika ve Mağrib kaynaklarını sıraladıktan sonra "Basılmamış kaynaklar üzerinde araştırma ve karşılaştırmalar" (S. 65-69) yapmıştır. Yakın bir geçmişte de müellif aynı konuda bizi ilgilendiren iki çalışma yapmıştı⁵. Önemli sayfalardan birisi de "Geçen yüzyılda Libya hakkında italyan kanıtları" işlenmiştir. Buraları ziyaret eden kişilerin incelendiği bölümde siyasal olduğu kadar, doğal varlıkları arayan kişiler, bölgelerin özelliklerine göre yapılan araştırmalar, gazeteciler ayrı ayrı eleştiri süzgeçinden geçmişlerdir.

Basılı metinler üzerinde durulan satırlardan sonra akademik araştırmalar için kaçınılmaz olan belgeli çalışmalarına da yol gösterilmiştir (S. 95-113). Libya belgeliğinden sonra, italyan belgeliği üzerinde durulmuştur. Venedik, Floransa, Napoli gibi Kuzey Afrika ile ilişkisi olan kentlerin belgeliğlerinde çok malzeme bulunmakta ve epey araştırmacının kitap ve makalelerinde yer almaktadır. Hatta Venedik ve Floransa'daki Türk belgelerinin bir kısmı bu yöre yöneticileri tarafından yollanan mektuplardır⁶. Papalık (Vatikan) ve Malta belgeliğindeki muhtelif tasnifler, değerli kayıtlar içerdiğinin yanında, Fransa (S. 107-110) ve diğer ülke belgeliğlerinde (S. 110-113) çok sayıda malzeme bulunmaktadır. İlk merak edeceğimiz husus Türk belgelerinin neler olduğudur. Müellifin konusu olmadığı için, ele bile alınmamıştır. Libya hükümetinin İstanbul'da bulunan Başbakanlık Arşivi'nde kendilerini ilgilendiren belgeler üzerinde bir süreden beri araştırmalarını görevlendirdiğini, bu satırlarda işaret etmekle yetiniyoruz.

⁴ Akdes Nimet Kurat, "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri münasebetleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 11/2-3 (1964) S. 175-213. Aynı müellif, "Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki münasebetlere ait arşiv vesikaları", *aynı dergi* 8-9 (1967) S. 286-371. Mine Erol, "Amerikan Trablusgarp İlişkileri" *aynı dergi* XIII/24 (1979-1980) S. 129-155. Aynı yazar, "Amerika'nın Cezayir ile olan ilişkileri (1785-1816)", *IÜEF Tarih Dergisi* XXXII (1979) S. 689-730.

⁵ "Tunisi e la Goletta negli anni 1573-1574" *Africa* XXXI/1 (1976) S. 1-39. "Occupazione spagnola e la riconquista musulmana di Tunisi (1573-1574)", *aynı dergi* XXXIII/3 (1978) S. 351-382.

⁶ A. Gallotta, "Diplomi turchi dell' Archivio di Stato di Firenze. Lettere de Algeri ai Granduchi di Toscana (XVII secolo)" *Studi Magrebini* XI (1979) S. 167-205, el XII levha.

Kitabın son iki kısmı bir Libyalı tarihçi olan Ali Mustafa (S. 114-124) ve çağdaş Libya yazınına (S. 125-130) iki ayrı kişi tarafından hazırlanmıştır. Müellifin hazırladığı dizinlerden ilki levhalara (25 tane) ikinci de özel adlara (S. 133-142) ayrılmıştır.

Şık bir kapak içinde birinci hamur kâğıda basılan bu derli toplu kaynakçanın sonradan yapılacak bir basımında, *Turkologischer Anzeiger*'in katılmasını bekleriz. Türk dünyasına dair yapılan araştırmalarının derli toplu kaynakçasını sunan bu eserde, evvelce Türk yönetiminde bulunan ülkelerin tarihi incelenirken, DEI kısmında Türk tarihini ilgilendirenler de ihmal edilmemektedir. Gerçi bu yayınların çoğu sair kaynakçalarda da yer almaktadır. Bununla beraber yararlı olacağından şühe edilemez.

Bu güzel çalışmasının devamını getirmesini istlediğimiz müelliften esas beklentimiz, yıllardan beri üzerinde çalıştığı İtalya ve Akdeniz'de müslüman tutsaklar⁷ konusunu bir an önce bitirmesidir.

Yrd. Doç. Dr. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

⁷ Napoli'de düzenlenen XVII. Deniz Tarihi Kollokyumunda "Schiavi musulmani sulle galere e nei bagni d'Italia dal XVI al XIX secolo" başlıklı bildirisi. IX. Türk Tarih Kongresinde aynı mealde bir bildiri sunmuştur.

